

Functional Grammar and Its Application In the Thirty-First Epistle of Nahj al-Balagha

Fereshteh Shahin¹ , Seyyed Mehdi Masboogh² , Morteza Ghaemi³

¹ PhD student in Arabic language and literature, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran.

² Professor, Department of Arabic Language and Literature, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran

³ Professor, Department of Arabic Language and Literature, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran

Article Info

ABSTRACT

Article type:
Research Article

Received:
06/08/2024
Accepted:
25/12/2024

The theory of functional grammar of Ahmed Al-Mutawakkil in the twentieth century was influenced by functional linguistics. This theory considers the unit of syntax analysis of the text as a part of speech that expresses the intentions of the speakers' discourse. Functional grammar studies speech structures at three levels: semantic, syntactic, and pragmatic. The pragmatic level is the most important aspect of this theory because it has a fundamental function in producing meaning and constructing discourse. This research, which followed the descriptive analytical approach, attempted to explain the most important aspects of functional syntax and the extent of its application to religious texts. To achieve this goal, the thirty-first epistle of Nahj al-Balagha was chosen as the research corpus. Among the results reached: The focus plays the most important role, and the accumulation of the focus expresses the cognitive aspect of the message and the verbal effort to build a religious identity. The focus also plays a fundamental role in establishing the meaning, determining the scope of the discourse, and creating a conclusion for the discourse. In this message, the communicative preacher, in addition to the communicative role, plays a major role in casting the structure and weaving the discourse. Descriptive tail, according to pragmatic reasons to Imam Ali's words, it is applicable. Also, due to the large focus of the message, there is no trace of the beginning of the theme in it.

Keywords: Functional grammar, discourse, Ahmad Al-Mutawakkil, the thirty-first letter, Nahj al-Balagha

Cite this article: Shahin, Fereshteh, Masboogh, Seyyed Mehdi, Ghaemi, Morteza (2025) *Functional Grammar and Its Application In the Thirty-First Epistle of Nahj al-Balagha*, The Quarterly Journal of Lisān-i mubīn, Vol 17, New Series, No 62, Winter; pages: 93-117.

DOI: 10.30479/lm.2024.20741.3760

Authors retain the copyright and full publishing rights.

Published by Imam Khomeini International University.

This article is an open access article licensed under the [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License \(CC BY NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

* **Corresponding Author:** Seyyed Mehdi Masboogh

Address: Professor, Department of Arabic Language and Literature, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran.

E-mail: Smm@basu.ac.ir

Introduction

Language—whether manifested through speech, writing, or other communicative symbols—both reflects the orientation of the speaker and influences the listener as the recipient. The realization of language in the form of discourse requires the process of sentence construction, through which dialogue, or meaning exchange, between speaker and listener is established. It is evident that the communicative intentions of participants in discourse affect the positioning of lexical items at the level of speech and sentence structure. In other words, the syntactic relations among linguistic constituents are shaped by the situational and discursual context of communication.

Among modern grammatical theories shaped by the dichotomy between formalism and functionalism (including cognitive and functional approaches), Ahmad Al-Mutawakkil's functional grammar, following Simon Dik's model and grounded in functional linguistics, posits a pragmatic level for every utterance. This level constitutes the most decisive dimension in determining the placement of constituents within the chain of discourse.

Functional grammar analyzes the components of a sentence based on their communicative roles, in contrast to traditional or structural grammar, which examines syntactic concepts according to their structural functions in sentence formation—without regard to communicative purpose, discourse context, or the situational framework of speech. Functional grammar, by considering discourse and situational factors, provides a more purposeful understanding of the relations among syntactic elements at the level of discourse and regards syntax as an instrument for producing meaning within a social context. It is a descriptive–interpretive grammar operating at a macro-communicative level, offering a comprehensive and integrative view of discourse rather than a mere account of linear syntactic arrangements.

Letter 31 of *Nahj al-Balāghah* represents a religious discourse articulated through a coherent textual system, in which the discursual subject is fully aware of the communicative situation. Each expression is purposefully selected, and linguistic and syntactic resources are consciously utilized. The language of *Nahj al-Balāghah* is rich, and its propositions serve discursive functions. Based on this characteristic, Letter 31 has been selected as the corpus of this study.

This research aims, through applying the components of functional grammar to Letter 31 of *Nahj al-Balāghah*, to answer the question: what discursual achievements can be gained through the application of functional grammar in text analysis?

Methodology

The present study aims to examine Letter 31 of *Nahj al-Balāghah* based on the grammatical principles of functional grammar, employing a descriptive–analytical method. It is assumed that through the grammatical tools proposed within this theoretical framework, meaningful discursual results can be obtained.

Results

Ahmad Al-Mutawakkil's functional grammar, following Simon Dik's framework, is classified among modern grammatical theories within the broader field of functional linguistics. This theory assumes that the syntactic structure of an utterance is shaped by discursual intentions and pragmatic purposes, and that the deep structure generates the surface structure. It postulates three principal functions for linguistic constituents: semantic, syntactic, and pragmatic. Among these, pragmatic functions represent the most significant dimension of functional grammar, as they serve as grammatical tools through which discursual outcomes can be derived.

In this study, beyond defining and explaining the foundational principles of functional grammar—the theoretical part of the research—Letter 31 of *Nahj al-Balāghah* was analyzed as the main corpus for practical application. The findings revealed that the focus (al-kawn / al-maḥūr) is the most frequently

used and the most essential element in structuring the discourse. It defines and identifies the discorsal subject, functioning as the medium through which the speaker (discorsal agent) articulates meaning about the world. The information transmitted through the focus delineates the boundaries of discourse and simultaneously foregrounds the self-referential aspect of the speaker's discourse.

Conclusion

Semantic roles, as the foundation of syntactic and pragmatic roles, can serve to delineate the emotional dimensions of discourse. In Letter 31, the recipient role of the discorsal subject—the son—is depicted in proportion to his degree of submission to worldly matters: he desires but fails to attain, reflecting a state of inertia. This sense of stillness, extracted from semantic roles, aligns with an emotional pattern of passivity within the discourse.

Furthermore, the letter contains more than fourteen vocative constructions accompanying directive and declarative speech acts. The vocative element fosters discorsal cohesion and reinforces the emotional undertones of affection and love within the communicative exchange. Additionally, it performs a superstructural function, initiating new semantic dimensions in the discourse and contributing to textual coherence.

No instance of error or repair structures—forms of speech correction—was identified in the letter, which is justifiable in light of the miraculous eloquence (*balāghah mu'jizah*) of Imam 'Alī (peace be upon him). Conversely, explanatory structures, which complement the Imam's eloquence, were observed in the text.

Moreover, the initial construction stands in contrast to the focus construction: the greater the frequency of focus structures, the fewer initial constructions appear. Since the dominant sentence pattern in Letter 31 is of the focus type, the initial construction was not functionally employed.

نحو کارکردگرا و کاربریست آن در نامه سی و یکم نهج البلاغه

فرشته شاهین^۱ , سید مهدی مسبوق^۲ , مرتضی قائمی^۳

^۱ دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

^۲ استاد گروه زبان و ادبیات عربی دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

^۳ استاد گروه زبان و ادبیات عربی دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

دریافت:

۱۴۰۳/۰۵/۱۶

پذیرش:

۱۴۰۳/۱۰/۰۵

نظریهٔ نحو کارکردگرای احمد المتوکل در قرن بیستم، متأثر از رویکرد زبانشناسی نقشگرا است. این نظریه واحد تحلیل دستوری متن را پاره‌گفتار می‌داند که بیان‌کنندهٔ مقاصد گفتمانی گویشوران است. نحو کارکردگرا، سازه‌های کلامی را در سه سطح معناشناختی، نحوشناختی و کاربردشناختی مورد بررسی قرار می‌دهد. سطح کاربردشناختی مهم‌ترین بعد این نظریه است؛ چراکه در تولید معنا و ساخت گفتمان کارکرد اساسی دارد. پژوهش حاضر که با روش توصیفی تحلیلی سامان یافته، کوشیده ضمن معرفی ابعاد و مؤلفه‌های نحو کارکردگرا، کاربریست آن را در متون دینی مورد سنجش و ارزیابی قرار دهد و برای نیل به این هدف، نامهٔ سی و یکم نهج البلاغه را به‌عنوان پیکرهٔ پژوهش انتخاب کرده است. برآیند پژوهش نشان داد، کانون مهم‌ترین نقش را ایفا می‌کند. انباشت کانون بیانگر وجه معرفتی نامه و تلاش گفته‌ساز برای ساخت هویت دینی است. همچنین کانون در تثبیت معنا، ترسیم قلمرو گفتمان و ایجاد بست گفتمانی نقش اساسی دارد. منادی کاربردشناختی، در این نامه افزون بر کارکرد منظورشناختی، در انسجام بخشی ساختاری و یک‌پارچه‌سازی گفتمانی نیز نقش‌آفرین است. دامنهٔ توضیحی نیز متناسب با اهداف منظورشناختی در کلام امام (ع) کاربرد دارد. همچنین با توجه به انبوه ساخت کانونی نامه، در آن اثری از مبتدای گفتمانی دیده نشد.

کلمات کلیدی: نحو کارکردگرا، گفتمان، احمد المتوکل، نامه سی و یکم، نهج البلاغه

استناد: شاهین، فرشته؛ مسبوق، سید مهدی؛ قائمی، مرتضی (۱۴۰۴). نحو کارکردگرا و کاربریست آن در نامه سی و یکم نهج-البلاغه، فصلنامه علمی لسان مبین، سال هفدهم، دورهٔ جدید، شمارهٔ ۶۲، زمستان، ص ۹۳-۱۱۷.

DOI : 10.30479/lm.2024.18908.3555

حق مؤلف © نویسندگان.

ناشر: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

۱. مقدمه

زبان در قالب گفتار، نوشتار یا سایر نشانه‌های ارتباطی از یک سو بیانگر جهت‌گیری صاحب سخن است و از سوی دیگر، بر مخاطب به‌عنوان دریافت‌کننده، اثرگذار است. تبلور زبان در قالب کلام نیز نیازمند فرایند جمله‌سازی است تا گفتگو یا همان گفته‌سازی میان گوینده و شنونده بر ساخته شود. همانگونه که مشخص است، مقاصد شرکت‌کنندگان در گفتگو بر جایگاه واژگان در سطح گفتار و ساختمان جمله مؤثر است. به عبارت دیگر، روابط نحوی میان سازه‌های کلامی، از موقعیت سخن و گفتمان تأثیر می‌پذیرد. در میان نظریه‌های دستوری نوین متأثر از دوگانه صورتگرا و نقشگرا (شناختی و نقشگرایی)، نحو کارکردگرای احمد المتوکل به پیروی از سیمون دیک، متأثر از زبان‌شناسی نقشگرا، برای پاره‌گفتار یک سطح کاربردشناختی فرض می‌کند که مهم‌ترین بعد تعیین‌کننده جایگاه سازه‌ها در زنجیره گفتار است. نحو کارکردگرا اجزای جمله را براساس نقش ارتباطی که دارند بررسی می‌کند، برخلاف نحو سنتی یا سازه‌ای که بدون توجه به کارکرد ارتباطی عبارات زبانی و خارج از بافت و فضای سخن و همچنین بدون توجه به مقوله گفته‌پردازی، مفاهیم نحوی را با توجه به نقش ساختی که در شکل‌گیری جمله دارند، بررسی می‌نماید، در حالی که نحو کارکردگرا، با در نظر گرفتن نقش عوامل گفتمانی و موقعیتی کلام، درک بهتر و هدفمندتری از روابط سازه‌ها در سطح گفتار ارائه می‌دهد و نحو را ابزاری برای تولید کلام در جایگاه اجتماعی قلمداد می‌کند. نحو کارکردگرا یک دستور توصیفی تفسیری در سطح کلان ارتباطی است و نگرشی همه‌جانبه و گسترده به پاره‌گفتار دارد و تنها گویای نقش‌ها براساس چیدمان ظاهری و رتبه زنجیره‌ای سازه‌ها نیست.

نامه سی‌ویکم نهج‌البلاغه، گفتمانی دینی در قالب یک نظام متنی منسجم است که از فاعل گفتمانی برخوردار است که آگاه به موقعیت سخن است، هر عبارت با هدف معینی به کار رفته و از امکانات زبانی و ابزار نحوی آگاهانه بهره‌وری شده است. زبان نهج‌البلاغه غنی است و گزاره‌ها کارکرد گفتمان‌سازی دارند و بر مبنای این قابلیت، نامه سی‌ویکم به‌عنوان پیکره پژوهش انتخاب شده است.

هدف پژوهش حاضر این است که نامه سی‌ویکم نهج‌البلاغه را براساس مبانی دستوری نحو کارکردگرا، به روش توصیفی-تحلیلی بررسی کند. به‌نظر می‌رسد می‌توان با ابزارهای دستوری مفروض این نظریه، نتایج گفتمانی به‌دست آورد. این پژوهش می‌کوشد، از رهگذر تطبیق مؤلفه‌های نحو کارکردگرا بر نامه سی‌ویکم نهج‌البلاغه، به این پرسش پاسخ دهد که کاربست این مؤلفه‌ها در تحلیل متن چه دستاوردهای گفتمانی دارد؟

۱-۱. پیشینه پژوهش

نحو کارکردگرای زبان عربی در ایران، تنها در موارد زیر بررسی شده است:

-مقاله «واکاوی نظریه نحو کاربردی در زبان عربی از منظر احمد المتوکل، مورد مطالعه، سطح کاربردشناختی»؛ (۱۳۹۸ش). سعد الله همایونی و عدنان طهماسبی، در این مقاله، مبانی اولیه نحو کارکردگرا را معرفی کرده‌اند.

-مقاله «واکاوی معناشناختی و کاربردشناختی مؤلفه‌های ترکیبی «فاعل و مفعول» در زبان عربی، رویکرد کاربردی»؛ (۱۳۹۹ش). سعد الله همایونی، براساس این پژوهش، فاعل و مفعول در تعیین نمای نقشی جمله، از ظرفیت بالایی برخوردار هستند که ویژگی تصریفی و اشتقاقی زبان عربی در این امر مؤثر است.

-مقاله «واکاوی ویژگی‌های ممیز مقولات کاربردشناختی در زبان عربی، مورد مطالعه، کانون، موضوع، مبتدا، دنباله‌رو»؛ (۱۳۹۹ش). سعد الله همایونی، مؤلفه‌های کاربردشناختی نحو کارکردگرا را با توجه به ساخت اطلاع لمبرکت بررسی نموده است.

همانگونه که ملاحظه می‌شود، مقالات یاد شده به معرفی مبانی نظری نحو کارکردگرا پرداخته‌اند و پژوهش تطبیقی تاکنون صورت نگرفته است. در جهان عرب نیز پژوهش‌های نسبتاً کم شماری انجام گرفته است:

- پایان‌نامه «التحليل النحوي لسورة الفاتحة: مقارنة وظيفية»؛ (۲۰۲۰م). فجرین فوزی، ساختار آیات سورة الفاتحة را در سه سطح معناشناختی، نحوشناختی و کاربردشناختی استخراج کرده است.

-مقاله «البنية والوظيفة من منظور النحو الوظيفي؛ دراسة تطبيقية في سورة مريم»؛ (۲۰۲۱م). أسماء درنونی، نقش‌های معناشناختی، نحوشناختی و کاربردشناختی آیات سورة مريم را استخراج نموده، بر این اساس هر دو نوع کانون وجود دارد و نقش منادی پرکاربرد است.

- مقاله «مقاربة لسانية لوظيفة البؤرة التداولية في نظرية النحو الوظيفي؛ نماذج مختارة من شعر أحمد مطر»؛ (۲۰۲۲م). عباس عبد العزيز صيهود، انواع کانون را در شعر احمد مطر بررسی کرده و معتقد است که نحو کارکردگرا، الگوی مناسبی برای تطبیق بر شعر معاصر است.

در خصوص مطالعه زبانی و سبکی نامه سی و یکم نیز تنها این پژوهش صورت گرفته است: «سبک‌شناسی نحوی نامه سی و یکم نهج البلاغه»؛ (۱۳۹۴م). مرتضی قائمی و زهرا علی کرمی، سبک نامه را از نظر لایه نحوی بررسی نموده‌اند و بسامد بالای وجه امری و معرفتی به عنوان تمایز نامه معرفی کرده‌اند.

بر این اساس پژوهش‌های یاد شده به رابطه ابزارهای دستوری مفروض نحو کارکردگرا با مقاصد گفتمانی که اصل مورد تأکید نظریه است نپرداخته‌اند می‌توان گفت پژوهش حاضر از این جهت که جنبه گفتمان‌محوری نحو کارکردگرا را مد نظر قرار داده، بدیع است. همچنین تحلیل نامه سی و یکم نهج-البلاغه به عنوان نظام گفتمانی و با ابزار دستوری نحو کارکردگرا نو به‌شمار می‌رود.

۲. بحث و بررسی

۲-۱. خاستگاه نحو کارکردگرا

تئوری نحو کارکردگرا^۱ ابتدا در هلند مطرح شد سپس به دیگر کشورها راه یافت. «در اواخر دهه هفتاد سده بیستم میلادی، سیمون دیک؛ زبانشناس هلندی مبانی نحو کارکردگرا را پایه‌گذاری کرد. این نظریه پس از پرورش نسبی در خاستگاه اولیه، وارد محافل علمی دیگر سرزمین‌ها شد و پژوهش‌هایی در بلژیک، مادرید، لندن، دانمارک و رباط مراکش انجام گرفت» (المتوکل، ۲۰۰۶م، ص ۶۰).

المتوکل زبانشناس مراکشی، تئوری نحو کارکردگرای سیمون دیک را از نظر شروط نظریه‌پردازی و قابلیت الگوسازی، برای پدیده‌های زبانی مناسب دانست و آن را برای ارائه نظریه‌ای موفق و منطبق با ساختار زبان عربی بومی‌سازی کرد.

به عقیده المتوکل نحو کارکردگرا، تلفیقی از نظریه‌های: نحو ارتباطی^۲، نحو حالت^۳، نقشگرایی^۴ و همین‌طور نظریه فلسفی کنش‌گفتاری^۵ است (ر.ک: المتوکل، ۱۹۸۵م، ص ۱۰).

«هدف نظریه نحو کارکردگرا، ارائه ابزار و اصول برای شرح کامل و کافی نظام دستوری گفتمان است. این تئوری خود را موظف می‌داند، قواعدی ارائه دهد که قابل تعمیم و تطبیق بر عبارات زبانی باشد» (Simo`n.c.Dic.1997:14).

۲-۱-۱. انگاره دستوری نحو کارکردگرا

نحو سنتی رویکرد سازه‌ای و مستقل از بافت دارد؛ تصویری که واحدهای زبانی و جایگاه آنها در جمله را، تنها از نظر ساختاری توصیف می‌کند. در مقابل نحو کارکردگرا، یک دستور هدفمند برای تحلیل لایه-ای سازه‌های کلامی است و پاره‌گفتار را بر این اساس که قطعه‌ای از گفتمان است تحلیل می‌کند، هدف و نقش سازه‌ها را در سه سطح معناشناختی، نحوشناختی و کاربردشناختی مشخص می‌کند و نقش ارتباطی جملات را حائز اهمیت می‌داند، ژرف‌ساخت را سازندهٔ روساخت فرض می‌کند و با توجه به هدف منظورشناسانه‌ای که در ژرف‌ساخت است، روساخت را تحلیل می‌نماید.

هر گزاره به پیروی زبانشناسی کلاسیک، از مسند و مسند الیه تشکیل می‌شود که این دو مقوله در نحو کارکردگرا به ترتیب محمول و موضوع نام دارند.

-
- 1 Functional grammar
 - 2 Relational grammar
 - 3 Case grammar
 - 4 Functionalism
 - 5 Speech acts theory

براساس نحو کارکردگرا، هر گزاره از پیوند سه ساختار تولید و به بازنمون آوایی می‌رسد:

۱. ساختار حمل ۲. ساختار نقش ۳. ساختار سازه

مجموع ساختار حمل و نقش، ژرف‌ساخت گزاره و ساختار سازه روساخت آن را می‌سازد. این نکته تصور نظری نحو کارکردگرا در چگونگی تولید پاره‌گفتار توسط کاربران زبانی است، تحلیل لایه‌ای گزاره که جنبه کاربردی نظریه است، در سه سطح بررسی می‌شود:

۱. سطح نقش‌های معناشناختی

۲. سطح نقش‌های نحوشناختی

۳. سطح نقش‌های کاربردشناختی

برای تبیین این سه‌گانه نقشی و بیان مبانی اولیه نحو کارکردگرا، توصیف مقوله‌های محمول بودگی و موضوع بودگی در ساختار گزاره، نقطه حرکت در نظر گرفته می‌شود:

۱. سطح معناشناختی: همان ساختار حمل است که از محمول^۱ و حدود^۲ تشکیل شده است:

۱-۱. محمول: بر رخداد دلالت می‌کند. رخداد چهار نوع است: عمل^۳، حادثه^۴، وضعیت^۵، حالت^۶.

۱. عمل: شرب محمد^۷ لبناً.

۲. حادثه: فتحت الريح الباب.

۳. وضعیت: محمد^۷ جالس فوق الأريكة.

۴. حالت: محمد^۷ فرح. (ر.ک: المتوکل، ۱۹۸۵م، ص ۱۳)

افزون بر محمول فعلی، زبان عربی محمول اسمی و ظرفی هم دارا است. در ساختار جملات با فعل ناقصه یا جملات ربطی نیز، محمول غیرفعلی است.

۲-۱. حدود: بازنمود شرکت‌کنندگان در رخداد است که به موضوعات^۷ و افزوده‌ها^۸ تقسیم می‌شود:

۱-۲-۱. موضوع: موضوعات حدود اصلی جمله هستند که در صورت نبود، گفتاری حاصل نمی‌شود. مثال:

«شرب محمد^۷ لبناً»: شرب: محمول فعلی/محمد^۷: موضوع^۱/لبناً: موضوع^۲.

1 Predicate

2 Terms

3 Action

4 Process

5 Position

6 State

7 Arguments

8 Satellites

۲-۱. افزوده: عناصری از جمله‌اند که در انجام رخداد، نقش اصلی ندارند بلکه بیان‌کننده زمان، مکان وقوع رخداد و ابزار انجام فعل هستند. مثال: "دَرس الأستاذ العربیة فی الصف صباحاً" تنها توصیف‌کننده موقعیت زمانی و مکانی کنش تدریس است (ر.ک: المتوکل، ۱۹۸۶م، ص ۳۲).

با توجه به نوع رخداد، موضوعات (حدود اصلی) و افزوده‌ها (حدود فرعی)، هر کدام کارکردی دارند که همان **نقش‌های معناشناختی** است: کنشگر، کنش‌پذیر، گیرنده، بهره‌ور، ابزار، خاستگاه، جایگاه، هدف، علت، مصاحبت، از جمله مهم‌ترین نقش‌های معناشناختی است.

ساختار حمل (سطح معناشناختی)، زیربنای ساختار نقشی یعنی لایه نحوشناختی و لایه کاربردشناختی است.

۲. **سطح نحوشناختی**: نقش‌های نحوی تنها دو نقش فاعل^{۱۳} و مفعول^{۱۴} هستند. فاعل در درجه اول به سازه حامل نقش کنشگر/ تجربه‌گر و ملحقات آن یعنی نیرو، وضع‌پذیر و حالت‌پذیر اسناد داده می‌شود» (المتوکل، ۱۹۸۵م، ص ۲۳).

۳. **سطح کاربردشناختی**: با توجه به بافت، موقعیت ارتباطی و اندوخته شناختی و اهداف شرکت‌کنندگان در گفت‌وگو، نقش‌های کاربردشناختی تعیین می‌شوند. براساس تقسیم‌بندی سیمون دیک و به تبع او المتوکل، نقش‌های کاربردشناختی براساس اینکه درون‌حمل یا بیرون‌حمل باشند، دو دسته‌اند: نقش‌های درونی و نقش‌های بیرونی:

۳-۱. نقش‌های درونی (کانون/ محور)

۳-۱-۱. **کانون^{۱۵}**: سازه یا جمله‌ای که اطلاعات جدید یا تصحیحی و یا مورد تأکید را منتقل می‌کند. براساس نوع اطلاعاتی که متکلم با توجه به بافت سخن و انگاره ذهنی مخاطب عرضه می‌کند، کانون دو نوع است: کانون جدید، کانون مقابله.

الف: کانون جدید: «سازه یا ساختار حملی که حاوی اطلاعات جدیدی است که مخاطب نسبت به آن ناآگاه است یا اینکه متکلم در قالب پرسش آن را بیان می‌کند» (المتوکل، ۱۹۸۶م، ص ۱۳۰).

الف) **متی** عاد محمد من السفر؟

ب- عاد محمد من السفر **البارحة**.

بنابراین؛ خود کانون جدید دو نوع است: کانونی که هدف از آن، خبر دادن به مخاطب است و متکلم می‌خواهد به اندوخته ذهنی مخاطب، مطلبی را بیفزاید که کانون تکمیلی است و نوع دیگر آن، گوینده اول از مخاطب اطلاعاتی را درخواست می‌کند که کانون طلبی است.

ب: **کانون مقابله**: «سازه یا جمله‌ای که حاوی اطلاعات مورد تردید یا انکار مخاطب است» (المتوکل، ۱۹۸۵م، ص ۲۹).

«کانون مقابله، تقابل اندوخته شناختی گوینده و شنونده است» (زیغد، ۲۰۱۲م، ص ۱۳۶).

أ- البارحة عاد محمد من السفر (لا اليوم). / ب- عن مقالته حدثني محمد البارحة (لا عن كتابه).
«ساخت کانون مقابله جمله، در قالب اسلوب قصر با إتما و نفی + إلا و جملات مسبوق به ادات تأکید مانند: إن، قد و... بیان می شود» (زیغد، ۲۰۱۵م، ص ۱۹۶).

۳-۱-۲. محور^{۱۶}: «سازه درون حمل است که موضوع گفت وگو است» (المتوکل، ۱۹۸۵م، ص ۶۹).

أ. متی رجع محمد؟

ب. رجع محمد البارحة.

۳-۲. نقش های بیرونی (مبتدا/ دامنه/ منادی)

۳-۲-۱. مبتدا^{۱۷}: سازه یا عبارتی که گفتمان به آن تعلق دارد. تعیین کننده زمینه گفتمان است و ساختار حمل به آن اسناد داده می شود. به عبارت دیگر مبتدا، سازه ای که ساختار حمل به عنوان پاره گفتار، به آن اسناد داده می شود.

مبتدا باید در اندوخته شناختی و جزء پیش انگاشت شرکت کنندگان در گفتگو باشد:

أ. الشجرة، تساقطت أوراقها.

صرف وجود اینکه معرفه به الف و لام است، شایستگی کاربرد شناختی برای مبتدا شدن ندارد و لازم است که مخاطب با توجه به موقعیت سخن بداند که منظور متکلم کدام درخت است (ر.ک: همان، ص ۱۱۹).

۳-۲-۲. دامنه^{۱۸}: سازه ای که حامل اطلاعاتی افزون بر اطلاع داخل حمل یا مغایر با آن است. دامنه یکی از اطلاعات درون حمل را توضیح می دهد، اصلاح می کند یا آن را رد می کند:

الف: دامنه توضیحی (افزایشی): متکلم اطلاعاتی را به مخاطب عرضه می کند سپس چون این آگاهی را بسنده نمی داند، یک توضیح اضافه می کند. أ. أخوه مسافر، محمد. سازه محمد برای توضیح و رفع ابهام از ضمیر (هاء) اضافه شده است.

ب: دامنه اصلاح: متکلم اطلاعاتی را به مخاطب می دهد سپس می اندیشد دقیقاً مقصود مورد نظر او نبوده بنابراین؛ سازه ای را با هدف اصلاح به پایان گفتار خود اضافه می کند: ب. ساءني محمد، سلوکه.

ج: دامنه رد (خطا): متکلم اطلاعی می دهد، بلافاصله متوجه می شود که خطا بیان کرده است بنابراین؛ اطلاع درست را در انتهای گزاره می آورد: ج. قابلت اليوم علیاً، بل محمد.

۳-۲-۳. منادی: سومین نقشی است که المتوکل با هدف کارآمدی هرچه بیشتر نحو کارکردگرا، آن را به نقش های بیرونی اضافه کرده است. «منادی نقشی است که به سازه فراخوانده شده در یک موقعیت ارتباطی، اسناد داده می شود و در تعیین رخداد نقشی ندارد» (همان، ص ۱۶۱).

برای سازه‌های درون‌حمل، افزون بر نقش کاربردشناختی، نقش معناشناختی و نقش نحوشناختی نیز تعریف می‌شود اما به سازه‌های بیرون از حمل، تنها نقش‌های کاربردشناختی تعلق می‌گیرد.

جمله در نحو کارکردگرا براساس نقش‌های کاربردشناختی، پنج ساخت دارد:

۱. ساخت ابتدایی: مبتدا، [...حمل..].

۲. ساخت دامنه‌دار: [...حمل..]، دامنه.

۳. ساخت کانونی

۴. ساخت محوری

۵. ساخت ندایی: (محمد بودیه، ۲۰۱۳م، ص ۲۶۳)

۲-۲. تطبیق مؤلفه‌های نحو کارکردگرا بر نظام گفتمانی نامه سی‌ویکم

۱-۲-۲. کارکرد گفتمانی کانون

گفتمان وجه کاربردی زبان و استعمال آن در بافت است که بیانگر نوعی دیدگاه و نگرش نسبت به پدیده‌های هستی است (رک: شعیری، ۱۳۹۵ش، ص ۱۳). هرگاه گوینده در مورد موضوعی سخن می‌گوید، در واقع اطلاعاتی ارائه می‌دهد که گفتمان خاصی را می‌سازد. اطلاعاتی که در یک نظام گفتمانی عینیت می‌یابد، در ادبیات نحو کارکردگرا، کانون نامیده می‌شود.

۲-۱-۲. کانون ابزار ایجاد گفتمان و هویت سازی

یکی از اهداف امام (ع) در نامه سی‌ویکم، ساخت گفتمان دینی است. معارفی که ایشان در قالب ساخت‌های کانونی ارائه می‌دهند، درحقیقت گفتمان را می‌سازند.

«مِنَ الْوَالِدِ الْفَآنِ، الْمُقَرِّ لِلزَّمَانِ، الْمُدْبِرِ الْعُمَرِ، الْمُسْتَسْلِمِ لِلدُّنْيَا، السَّاکِنِ مَسَاكِنَ الْمَوْتَى وَالطَّاعِنِ عَنْهَا غَدًا»:

(والد) حامل نقش معناشناختی: تجربه‌گر، نقش نحوشناختی: فاعل و نقش کاربردشناختی: محور است. در ابتدای جمله قرار گرفته که از نظر ساخت پنجگانه، جمله‌ی محوری است. عبارت‌های پس از (والد)، همه به ترتیب خبرهای تازه از آن می‌دهند: پدری که فانی است، اقرار کننده به قدرت زمانه است، رفته رفته عمرش می‌گذرد، تسلیم شده در برابر دنیا است، در خانه مردگان ساکن است و به‌زودی از این مسکن کوچک می‌کند. این اطلاعات با هدف تکمیل اندوخته شناختی مخاطب بیان می‌شود، کانون جدید، تکمیلی و حوزه کانونی، جمله است. عبارت‌های (الْفَآنِ، الْمُقَرِّ، الْمُدْبِرِ، الْمُسْتَسْلِمِ، السَّاکِنِ، وَالطَّاعِنِ): محمول غیرفعلی هستند:

[(والد): موضوع^۱: تجربه‌گر، فاعل، محور.

الْفَآنِ: محمول، غیرفعلی، زمان حاضر، کانون جدید.]

[الْمُقَرِّ: محمول، غیرفعلی، زمان حاضر، کانون جدید.

(هو مستتر) موضوع^۱: کنشگر، فاعل، محور.

(لِزَّمَانٍ): موضوع^۲: بهره‌ور، مفعول، کانون جدید.]: اقرار کردن (کنش عملی) ازسوی والد/ هو (کنشگر) نسبت به زمانه (بهره‌ور) رخ می‌دهد.

[الْمُدْبِر: محمول، غیرفعلی، زمان حاضر، کانون جدید.

الْعُمَر: موضوع^۱: وضعیت‌پذیر، فاعل، (محور برای عبارت الْمُدْبِر الْعُمَر): کل عبارت کانون جدید برای الوالد (محور) است.]: ادبار به‌عنوان (کنش وضعیتی) ازسوی عمر (وضع‌پذیر) رخ می‌دهد.

[الْمُسْتَسْلِم: محمول، غیرفعلی، زمان حاضر، کانون جدید.

(هو مستتر) موضوع^۱: کنشگر، فاعل، محور.

(لِلدُّنْيَا) موضوع^۲: بهره‌ور، مفعول، کانون جدید.]: تسلیم شدن (کنش عملی) ازسوی والد (کنشگر) نسبت به دنیا (بهره‌ور) صورت می‌گیرد.

[السَّائِن: محمول، غیرفعلی، زمان حاضر، کانون جدید.

(هو مستتر) موضوع^۱: کنشگر، فاعل، محور.

(مَسَاكِنَ) افزوده؛ جایگاه، کانون جدید.

الْمُؤْتَى ____] ساکن بودن (کنش وضعیتی) ازسوی والد (کنشگر) در مسکن مردگان (جایگاه) رخ می‌دهد. [الظَّاعِن: محمول، غیرفعلی، زمان مستقبل، کانون جدید.

عَنْهَا: (ها) افزوده مکانی که به مساکن برمی‌گردد، نقش معناشناختی خاستگاه.

عَدَاً: افزوده زمانی.]: کوچ کردن (کنش عملی) ازسوی والد (کنشگر/تجربه‌گر) از منزلگاه مردگان (خاستگاه) در فردای نزدیک (وابسته زمان) رخ می‌دهد.

دو نقش محور و کانون که لازم و ملزوم همدیگر هستند، در ساخت این گزاره‌ها عمل می‌کنند. در این موقعیت هدف گوینده تعریف ماهیت محور(موضوع/سوژه) است بنابراین؛ محور در کلام گفته‌ساز شناخته می‌شود و دیدگاه و ایدئولوژی نسبت به آن مطرح می‌گردد. هرچه کانون جدید بیشتر باشد، مخاطب سوژه گفتمانی/ محور را بیشتر درک می‌کند.

گفتمان هم جهان اجتماعی را می‌سازد و هم خود ساخته دیگر پرکتیس‌های اجتماعی است (ر.ک: یورگنس، ۱۳۹۵ش، ص ۱۱۱). عبارات کانونی ذکرشده، می‌تواند تصویر جهان خود گوینده و خط فکری او باشد. به‌عبارتی صاحب‌کلام این‌گونه درباره جهان سخن می‌گوید: پایداری در دنیا نیست و انسان‌ها مردگان بالقوه هستند که باید دنیا را ترک کنند بنابراین؛ کانون ابزار شیوه سخن گفتن فاعل گفتمانی در مورد جهان و پدیده‌ها است. با کانون است که یک موضوع در کلام گوینده هویت مشخص می‌یابد و حد و مرز آن معین می‌گردد. همچنین با هر آگاهی که در نقش کانون ظاهر می‌شود، اطلاعاتی به‌دست می‌آید که ابعاد گفتمان را تعیین می‌کند. می‌توان گفت، کانون قابلیت دارد که محدوده گفتمان را ترسیم نماید.

۲-۱-۲. کانون ابزار تثبیت و حفظ گفتمان

در تعریف کانون بیان شد که اطلاعات است. اطلاعات تکمیلی یا تأکید اطلاعات مشخص با هدف رفع تردید و انکار از ذهن مخاطب که کانون مقابله است. در نامه سی و یکم، بالغ بر چهل و سه گزاره با ساخت کانون مقابله در قالب این وجود دارد که نشانگر اطمینان کامل امام (ع) از معارف است و با هدف رفع شک و انکار مخاطب ذکر شده است.

در ساخت کانون مقابله زیر امام (ع) ضرورت تقوای الهی را گوشزد می‌کنند:

«فَإِنِّي أَوْصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ»:

[(ضمیر یاء): کنشگر، فاعل، محور.

أَوْصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ: کانون مقابله از نوع جمله.

(أوصي: محمول فعلی، زمان حاضر، (أنا مستتر) موضوع^۱: کنشگر، فاعل، محور/ (ک): کنش گیر، محور

موضوع^۲، تقوی: هدف، مفعول، کانون.]

در ابتدای کلام امام (ع) با اطمینان خودش را مسئول گفتار می‌داند. سپس دایره وصیت را محدود به تقوا می‌کنند و گفتمان تقوا را ایجاد و تثبیت می‌نمایند. تأویل هدف تأکید بر تقوا به معنای رد دیگر گفتمان‌هاست. عدم تقوای الهی گفتمان مخالف و رقیب است. گوینده با استفاده از ساخت کانون مقابله یک گفتمان را تثبیت و دیگر گفتمان‌ها را طرد می‌نماید؛ چراکه در کانون مقابله یک مفهوم تأیید و مورد پذیرش است و مفاهیم تقابلی آن به حاشیه رانده می‌شوند. به عبارت دیگر گفتمان تقوا در قالب ساخت کانون مقابله برجسته شده و تأکید کلام بیانگر بی‌رقیب بودن این گفتمان است یعنی جز تقوای الهی، مفهوم دیگری مبنای اصلی دین نیست. اینگونه تقوا به عنوان گفتمان حراست می‌شود.

۲-۱-۳. کانون ابزار بست گفتمانی

یک گفتمان از طریق تثبیت نسبی معنا حول گره‌گاه خاصی شکل می‌گیرد. گره‌گاه نشانه ممتازی است که سایر نشانه‌ها در ارتباط با آن معنای خود را کسب می‌کنند. برای مثال در گفتمان پزشکی «بدن» گره-گاهی است که نشانه‌هایی از قبیل «علائم بیماری» و «بافت» معنای خود را از داشتن رابطه با آن به دست می‌آورند (ر.ک: همان: ۵۷). در نامه سی و یکم نهج البلاغه، می‌توان گفت تقوا به عنوان یک اصل است که امور دیگر در رابطه با آن مفهوم پیدا می‌کند:

«أَحْيِ قَلْبَكَ بِالْمَوْعِظَةِ وَأَمِّنْهُ بِالزَّهَادَةِ وَقَوِّهِ بِالْيَقِينِ وَنَوِّرْهُ بِالْحِكْمَةِ وَذَلِّلْهُ بِذِكْرِ الْمَوْتِ»:

بیداری قلب با پند نیکو و میراندن آن با بی‌رغبتی به دنیا، نورانی کردنش با حکمت و خوار نمودنش با یاد مرگ، همه در قلمرویی تعریف می‌شود که تقوا مرکز آن است یا به عبارتی همه این مفاهیم موافق و موازی با تقوا تعریف می‌شود.

[اُحْي: محمول فعلی، زمان آینده، (أنت مستتر) موضوع^۱: کنشگر، فاعل، محور ۱/ قَلْبُكَ: موضوع^۲: پذیرنده، مفعول محور ۲/ بِالْمَوْعِظَةِ: افزوده، ابزار. کل ساخت گزاره: کانون].. جملات امری از روی حکمت ابلاغ شده و یک الزام آگاهانه است. می‌توان فرمایش امام (ع) را اینگونه تأویل کرد: اگر به قلبت پند نیکو دهی، از غفلت بیدار می‌شود، اگر به دنیا بی‌رغبت باشی، قلبت آرام می‌گیرد، با ایمان و یقین، قلب تو استوار می‌گردد، حکمت آموزی، آنرا نورانی می‌کند و یاد مرگ، سرکشی آنرا لگام می‌زند. با این خوانش، گزاره‌ها کانون جدید هستند و امام (ع) هدف دارند که ماهیت قلب متقی را معرفی کنند. در کُنه هر جمله به‌عنوان کانون، یک باید معرفت بخش است، معارف و مفاهیم سازنده‌ای که حول تقوا معنا می‌شود. پس کانون می‌تواند ابزار گرد آمدن ابعاد گفتمان، حول گره‌گاه اصلی و راهبرد ایجاد بست گفتمانی باشد.

۲-۱-۴. کانون ابزار ایجاد شوش عاطفی در گفته‌یاب

نظام گفتمان و تعامل گفتمانی مبتنی بر گفته‌ساز، گفته‌یاب و گفته‌پرداز است (ر. ک: شعیری، ۱۳۹۵، ص ۱۸-۲۲). ممکن است کلام گفته‌ساز، تنها در احساس و ادراک گفته‌یاب تغییرات ایجاد کند و به کنش او منجر نشود.

«هرگاه به جای تغییر در وضعیت مواد گفتمان، تغییر در احساس و ادراک عوامل گفتمانی رخ دهد، با وضعیتی شوشی رو به رو هستیم. در چنین وضعیتی شوشگر با توجه به تغییری که در احساسات و عواطف او رخ می‌دهد، به کنش دست می‌زند» (خراسانی و دیگران، ۱۳۹۴، ص ۴۰).

جمله امری می‌تواند کانون باشد زیرا؛ درخواستی جدید از مخاطب است که برای او تازگی دارد. ازسوی دیگر، با در نظر گرفتن کنش منظورشناختی (همانطور که نظریه کنش‌گفتاری یکی از زیرساخت‌های نحو کارکردگرا است). جملات امری زیر، هویدا می‌شود که هدف فاعل گفتمانی، انگیزختگی احساسی گفته‌یاب است:

«وَأَعْرِضْ عَلَيْهِ أَخْبَارَ الْمَاضِينَ وَذَكْرَهُ بِمَا أَصَابَ مَنْ كَانَ قَبْلَكَ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَسِرِّ فِي دِيَارِهِمْ وَأَثَرِهِمْ فَأَنْظُرْ فِيمَا فَعَلُوا وَعَمَّا انْتَقَلُوا وَأَيْنَ حَلُّوا وَتَزَلُّوا»:

امام (ع) در وجود مخاطب حس عبرت‌آموزی را بیدار می‌کنند، تلنگر می‌زنند که گذشتگان و زندگی که از آن عبور کردند، خانه‌هایی که از آن کوچیدند و نگرستن در آخرین منزلگه هستی، جای تفکر دارد. این گفته‌ها، احساس و ادراک گفته‌یاب را درگیر می‌کند بنابراین؛ در او شوش تردید به ثبات دنیا ایجاد می‌شود. در نتیجه کانون ابزاری برای اثرگذاری کلام بر ادراک مخاطب است.

«فَإِنَّكَ تَجِدُهُمْ قَدْ انْتَقَلُوا عَنِ الْأَجَبَةِ وَحَلُّوا دِيَارَ الْغُرْبَةِ وَكَانَكَ عَنْ قَلِيلٍ قَدْ صِرْتَ كَأَحَدِهِمْ.»:

گفته‌ساز به‌عنوان شوش‌یار، در احساس گفته‌یاب شریک می‌شود و می‌کوشد، ادراک و اندیشه او را تحت تأثیر قرار دهد، از سرنوشت و جایگاه از دنیا گذشتگان با تصویری حسی و ادبی آگاهی می‌دهد.

اطلاع از وضعیت مردگان که از دوستان خود جدا شدند، در دیار غربت منزل گرفتند و دیری نمی‌پاید که گیرنده نامه هم چون یکی از آنان می‌شود. این اطلاعات جدا از نو یا کهنه بودن آن که بستگی به گستره شناختی دریافت‌کننده و اعتقادات او دارد، هدف از بیان آن، تحریک احساس و ادراک مخاطب است که تقوا می‌تواند، نتیجه آن باشد.

۲-۲-۲. کارکرد نقش‌های معناشناختی در ترسیم فرایند کنشی گفتمان

تصویر کلی که از تغییر وضعیت پدیده‌ها در طول گفتمان بدست می‌آید، متفاوت است. ممکن است، یک پدیده به‌عنوان سوژه بتواند به کنش و عمل دست بزند و پویا باشد، یا اینکه در حالتی قرار گیرد که نتواند وضعیت موجود خود را تغییر دهد و در حالت ایستا باقی بماند.

۲-۲-۲-۱. رکود یا پویایی سوژه گفتمانی

نقش‌های معناشناختی، افزون بر اینکه سنگ‌بنای نقش‌های نحوشناختی و کاربردشناختی هستند، می‌توانند بیانگر جنبه‌هایی از معانی احتمالی در پاره‌گفتار باشند:

«إِلَى الْمَوْلُودِ الْمُؤْمَلِ مَا لَا يُدْرِكُ، السَّالِكِ سَبِيلَ مَنْ قَدْ هَلَكَ، غَرَضِ الْأَسْقَامِ وَرَهِيْنَةِ الْأَيَّامِ وَرَمِيَّةِ الْمَصَائِبِ وَعَبْدِ الدُّنْيَا وَتَاجِرِ الْغُرُورِ وَغَرِيمِ الْمَنَآيَا وَأَسِيرِ الْمَوْتِ وَحَلِيفِ الْهُمُومِ وَقَرِينِ الْأَحْزَانِ وَنُصْبِ الْأَقَاتِ وَصَرِيحِ الشَّهَوَاتِ وَخَلِيقَةِ الْأَمْوَاتِ»:

[غَرَضِ الْأَسْقَامِ: کانون جدید، (هو مستتر/مولود): محور.] بیماری‌ها (نیرو) توانسته‌اند مولود (پذیرنده) را در معرض قرار دهند.

[رَهِيْنَةِ الْأَيَّامِ: کانون جدید، (هو مستتر/مولود): محور.] روزگار (نیرو) مولود (پذیرنده) را در گرو گرفته است.

[رَمِيَّةِ الْمَصَائِبِ: کانون جدید، (هو مستتر/مولود): محور.] مصیبت‌ها (نیرو) مولود (پذیرنده) را آماج تیرهای خود قرار داده است.

[عَبْدِ الدُّنْيَا: کانون جدید، (هو مستتر/مولود): محور.] دنیا (نیرو) مولود (پذیرنده) را بنده خود ساخته است.

[تَاجِرِ الْغُرُورِ: کانون جدید، (هو مستتر/مولود): محور.] تجارت ازسوی مولود (بهره‌ور) فریفتگی (بهره) است.

[غَرِيمِ الْمَنَآيَا: کانون جدید، هو مستتر / مولود: محور.] مرگ‌ها (نیرو) مولود (پذیرنده) را بدهکار خود ساخته‌اند.

[أَسِيرِ الْمَوْتِ: کانون جدید، (هو مستتر / مولود): محور.] مرگ (نیرو) مولود (پذیرنده) را اسیر کرده است.

[حَلِيفِ الْهُمُومِ: کانون جدید، (هو مستتر / مولود): محور.] مولود (بهره‌ور/تجربه‌گر) غم (بهره) است.

[قَرِينِ الْأَحْزَانِ: کانون جدید، (هو مستتر / مولود): محور.] مولود (بهره‌ور/تجربه‌گر) اندوه (بهره) است.

[نُصِبِ الْآهَاتِ: کانون جدید، (هو مستتر / مولود): محور.] مولود (هدف) آفت (نیرو) است.
[صَرِيعَ الشَّهَوَاتِ: کانون جدید، (هو مستتر / مولود): محور.] شهوت‌ها (نیرو) مولود (پذیرنده) را بر زمین زده است.

[خَلِيفَةُ الْأَمْوَاتِ: کانون جدید، (هو مستتر / مولود): محور.] مولود (وضع‌پذیر) جانشین مردگان (وضعیت) است.

نقش معناشناختی پذیرنده، بیشترین فراوانی دارد. این مطلب بیان می‌کند که مولود (انسان) چقدر پذیرنده وضعیتی است که دنیا بر او تحمیل می‌نماید. دنیا انسان را بنده خود کرده است، مرگ‌ها او را بستانکار خود می‌دانند، فریفته شده‌ای که نصیب او اندوه است، شهوت‌ها بر زمینش زده و قدرت را از او ستانده است. افزون بر ده موقعیت که عامل آن نیرو است؛ نیروی روزگار، نیرو مصیبت، نیرو دنیا، نیرو مرگ، نیرو آفت و نیرو شهوت، بر انسان اعمال می‌شود و او را در موقعیتی منفعل قرار می‌دهد.

مولودی که همه اراده‌ها از او سلب شده و دنیا او را به بردگی گرفته، اسیر مرگ و سیل بدبختی‌ها است، اندوه او را فرا گرفته، آرزو می‌کند ولی به آن نمی‌رسد. ملاحظه می‌شود که محور/سوژه گفتمانی، دچار سکون و عدم تحرک است. گفته به کنش سوژه منجر نمی‌شود و پویایی و سیالیت ندارد. به عبارتی مسیر گفتمان، در یک حالت ایستایی، بسته بودن و عدم کنش افزایی است. «یک گونه عاطفی در گفتمان، می‌تواند یا منجر به ایجاد کنش شود یا شوشگر را از هرگونه کنش باز دارد» (شعیری، ۱۳۹۵، ص ۱۶۵). در نامه سی‌ویکم، قدرت تام و تمام دنیا، گونه عاطفی برای سوژه ایجاد کرده که هرگونه پویایی و فعالیت برای رسیدن به آرزوهای دور و دراز را از او ربوده است. گفتار امام (ع) در آغاز این

قطعه از گفتمان هم مهر تأییدی بر این مفهوم است:

«إِلَى الْمُؤْلُودِ الْمُؤْمَلِ مَا لَا يَذَرُكَ، السَّالِكِ سَبِيلَ مَنْ قَدْ هَلَكَ»:

[(المُولُودُ): موضوع^۱: کنشگر، فاعل، محور.

المُؤْمَلِ: محمول غیرفعلی، زمان حاضر، کانون جدید.

مَا: موضوع^۲: هدف، مفعول، کانون جدید.

لا: --- يَذَرُكَ: محمول فعلی، زمان حاضر، (هو مستتر که به مولود برمی‌گردد موضوع^۱): کنشگر، فاعل، محور.

(ضمیر هاء به قرینه ما موضوع^۲: کنش‌گیر، مفعول، محور/ ما لا یدرکه: کانون جدید.) مولود (کنشگر) آرزو کردن (هدف) نرسیدن (نتیجه).

می‌توان گفت نقش‌های معناشناختی در مسیر و جهت حرکت سوژه در نظام گفتمانی اثر گذار است. در باور انسان، اتفاقات زندگی نوعی کنش و نتیجه هستند؛ از حالت اولیه به حالت ثانویه رسیدن. اما این می‌تواند تنها یک الگوی ذهنی باشد و جهان واقعی اینگونه نباشد؛ یعنی همان حالت اولیه خواستن

(آرزو کردن) به حالت ثانویه (رسیدن) منجر نشود. در این گفتار کنشگری به مقصد نرسیده و تنها درونۀ میل و خواستن است که ادراک و اندیشۀ سوژه/ محور را درگیر خود نموده است. این احساس، گونه‌ای شوش است. می‌توان در این قسمت برای تعیین و برجسبدهی نقش‌های معنایی، بجای کنشگر از عنوان شوشگر استفاده نمود.

۳-۲-۲. کارکردهای منادی کاربردشناختی

برخی عبارات زبانی، اثری از احساسات صاحب سخن هستند و می‌توانند بیانگر کیفیت رابطۀ اجتماعی شرکت‌کنندگان در گفت‌وگو باشند، ازجمله منادی که تا حدی معرف وجوه اجتماعی افراد گفتمانی نسبت به همدیگر است.

۲-۳-۲-۱. منادی ابزار همبستگی گفتمان و تعیین وجهۀ گفتمانی

در نامۀ سی‌ویکم نهج‌البلاغه، بالغ بر چهارده ساخت ندایی به‌کار رفته است. به این صورت که پس از سازه منادی، جمله با کنش اخباری و یا کنش طلبی و توصیه آمده است. به‌کارگیری نقش کاربردشناختی منادی در قالب عبارت: یا بنی/ ای بنی/ از جانب امام (ع)، یک استراتژی کاربردشناخته است. در قالب یک نامۀ نه‌چندان طولانی، امام (ع) به‌عنوان گفته‌ساز، چهارده بار مخاطب را «ای فرزندانم» فرامی‌خواند. بی‌تردید این فراخواندن، نقش تعاملی زبان را هرچه بیشتر پررنگ می‌کند؛ چراکه «در نقش تعاملی زبان، پیام منظورشناختی و برقراری روابط و مناسبات انسانی مورد نظر می‌باشد» (آقا گل‌زاده، ۱۳۹۲، ص ۱۷۷). هرچه رابطه و مناسبات طرفین گفت‌وگو به هم نزدیک و صمیمی باشد و ارتباط رسمی و دور از هم نباشد، همبستگی بیشتری در گفتمان مشهود است و به‌اصطلاح وجهۀ گفتمانی بین شنونده و گوینده همبسته است.

۲-۳-۲-۲. منادی ابزار تثبیت درونه‌های عاطفی

منادی در ایجاد یک تعامل نزدیک بین طرفین گفتمان و کم کردن فاصلۀ اجتماعی بین آنان اثرگذار است. همین احساس صمیمیت درونۀ همدلی، هم‌زبانی، عشق و عطوفت را در ذهن و باور مخاطب تثبیت می‌کند. ازسوی دیگر، منادی همچون معبری عمل می‌کند و گفته‌ساز قسمت قابل توجهی از درونه‌های احساسی خود را عرضه می‌دارد.

«أَيُّ بَنِي، إِنِّي لَمَّا رَأَيْتُنِي قَدْ بَلَغْتُ سِنًا وَرَأَيْتُنِي أَرْدَادُ وَهَنًا، بَادَرْتُ بِوَصِيَّتِي إِلَيْكَ.. / فَتَقَهَّمْ يَا بَنِي وَصِيَّتِي.. / وَأَعْلَمْ يَا بَنِي أَنَّهُ لَوْ كَانَ لِرَبِّكَ شَرِيكَ لَأَتَتْكَ رُسُلُهُ، وَلَرَأَيْتَ آثَارَ مُلْكِهِ وَسُلْطَانِهِ..» :

در پاره‌گفتار اول، امام (ع) مهر و عاطفۀ خودشان را عامل سازنده و انگیزۀ ساخت این گفتمان وصیت دینی می‌دانند، ساخت ندا در کنار این کنش اخباری که پیام آن دلسوزی و نگرانی امام (ع) است، در القای بیشتر این منظور به گفته‌یاب نقش دارد. در پاره‌گفتار دوم، امام (ع) تفهیم و اندیشیدن را از

گیرنده نامه درخواست می‌کند، کنش طلبی و پس از آن ساخت ندا است. امام (ع) در جایگاه آمر و فرمان‌گزار بی‌چون و چرا نیستند؛ بلکه درخواستی با هدف ارشاد دارند، اگر سازه منادی این جمله نباشد، مسلم است انتقال بخش قابل توجهی از انگیزه مهربانانه امام و دلهره ایشان از دست می‌رود و این حذف هدف منظورشناختی کلام و تأثیرگذاری آن را مورد تهدید قرار می‌دهد. در پاره گفتار سوم، امام (ع) بحث توحید را مطرح می‌نمایند و با خطاب مستقیم و پدران، فرزند را به تعقل فرا می‌خوانند. با وجود منادی در کنار یک مفهوم عقلانی، حس عطوفت و همبستگی حفظ شده است.

۲-۳-۳. کارکرد پیوند قطعات گفتمان

یکی دیگر از کارکردهای منادی، عملکرد در اثنای ساختار صوری و روبنای نظام گفتمانی است. با توجه به مورد پژوهشی این مقاله، آغازگری ابعاد معنایی جدید در گفتمان و انسجام بخشی شکلی و ساختاری، یکی از کارکردهای سازه منادی است. گفته‌پرداز هنگام انتقال از مطلبی به مطلب دیگر، از نقش منادی بهره می‌گیرد. مباحثی همچون تقوای الهی، رسالت پیامبر اکرم (ص)، زوال دنیا، هشدار از خودپسندی، سختی جهان آخرت، توصیه به دعا و نیایش، یادکرد مرگ و مرگ اندیشی، آرزو کردن و زوال دنیا.. همه این‌ها قسمی از مبانی مهم این گفتمان وصیت است که انتقال از این مفاهیم و پرداخت آن یکی پس از دیگری با سازه مکمل منادی صورت گرفته است. برای مثال امام (ع)، موضوع رسالت پیامبر اکرم (ص) را بیان می‌کنند و در ابتدای سخن، فرزند را مورد خطاب قرار می‌دهند: «وَأَعْلَمُ يَا بُنَيَّ أَنَّ أَحَدًا لَمْ يُنْبِئْ عَنِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ كَمَا أَنْبَأَ عَنْهُ الرَّسُولُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ».

در ادامه، برای آغاز موضوع جدید یعنی یگانگی خداوند، به همان روش پیشین، ابتدا از اسلوب منادی استفاده می‌کنند و مخاطب را فرامی‌خوانند: «وَأَعْلَمُ يَا بُنَيَّ أَنَّهُ لَوْ كَانَ لِرَبِّكَ شَرِيكَ لَأَتَتْكَ رُسُلُهُ». منادی در هم‌بافت کردن معانی نقش داشته و فضای گفتمان واحد را فراهم نموده است. به بیان دیگر ارتباط معنایی بین اجزای گفتمان ملموس است.

۲-۳-۴. توجه حضور ضمنی گفته‌یاب در فرایند گفتمان‌سازی

گرچه گفته‌یاب در متن نامه حضور کلامی ندارد و واکنش او دیده نمی‌شود اما فراخوانی او با اسلوب ندا، می‌تواند در تار پود متن، به او گونه‌ای حضور و فیزیک ببخشد که این حضور، بر گفته‌پرداز و در فرایند ساخت گفتمانی مؤثر است؛ به این صورت که در اندیشه شناختی او یادآوری و القا می‌شود که گفته‌یاب مشارکت دارد و باید عالم ذهنی او را در نظر گرفت. این تحلیل افزون بر اینکه مؤید تصور زبان‌شناسی کاربردشناسانه است که معتقد است روبنا و زیربنای کلام در هم تنیده‌اند و دو لایه مجزا نیستند، مشخصاً بیانگر نقش سازه منادی در پیشبرد فرایند تعاملی است چراکه؛ گفتمان زمانی شکل می‌گیرد و سود بخش است که طرفین گفت‌وگو در ساخت مفاهیم نقش داشته باشند. به بیان دیگر کلام

در جایگاه اجتماعی زمانی مفید محسوب می‌شود که با هدف تأثیر و تأثر مطرح شود. در نامه سی و یکم فرزند در جایگاه متأثر قرار دارد و در همه حالات به عنوان پذیرنده کلام در گفت‌وگو نقش دارد.

قابل ذکر است که افزون بر جملاتی که در آن اسلوب ندا کاربرد دارد، ساخت‌های پرسشی و امری نیز از نشانه‌های حضور گفته‌یاب در نامه است. برای مثال: «يَا بُنَيَّ اجْعَلْ نَفْسَكَ مِيزَانًا فِيمَا بَيْنَكَ وَ بَيْنَ غَيْرِكَ»: با ذکر این ساخت، قابل درک است که فعل امر مخاطبی دارد که پذیرنده و گیرنده گفتار است. نمونه دیگر، ساخت‌های پرسشی نامه هستند، برای مثال: «وَأَيُّ سَبَبٍ أَوْثَقُ مِنْ سَبَبٍ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ اللَّهِ؟»: امام (ع) با مطرح کردن پرسش، گفته‌یاب را به حضور و مشارکت در گفتمان فرا می‌خواند.

۲-۲-۴. نقش‌های کم کاربرد در نامه سی و یکم

دو نقش دامنه و مبتدای گفتمانی، در سیاق خاصی از گفت‌وگو کارایی دارند. مثلاً در یک گفتار اگر لغزش زبانی رخ دهد، دامنه خطا کاربرد ولی اگر کلام به یک گفتمان منسجم و منظم متعلق باشد و گفته‌ساز از مهارت سخنوری برخوردار باشد، دامنه خطا ایفای نقش نمی‌کند بنابراین؛ نقشی محتمل است. همین‌طور مبتدای گفتمانی در پاره‌گفتارهایی که محور کلام مشخص است و نیازی به ذکر آن نیست، کاربرد ندارد.

۲-۲-۴-۱. حضور کمرنگ دامنه در نامه سی و یکم

مشخص است امام علی (ع) که در مقام هدایتگر و گفتمان‌ساز جامعه اسلامی هستند و به همه ویژگی‌های روان‌شناختی انسان و همچنین بافت و جغرافیای کلام آگاهی دارند، افزون بر این، بلاغت و بعد زیبایی‌شناختی سخن امام (ع)، توجه هر سخن‌کاو محب و غیر محبی را مجذوب خود ساخته است. پس طبیعی است که اگر در متن نامه، دامنه اصلاح و یا دامنه خطا، کارایی نداشته باشد. اما دامنه توضیحی منافاتی با بلاغت امام ندارد، به عنوان نمونه: «حَتَّى كَأَنَّكَ لَهُ عَبْدٌ وَكَأَنَّهُ ذُو نِعْمَةٍ عَلَيْكَ. وَإِيَّاكَ أَنْ تَضَعَ ذَلِكَ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ، أَوْ أَنْ تَفْعَلَ بِغَيْرِ أَهْلِهِ»: امام (ع) پیش از این گفته‌ها، مخاطب را به صلۀ رحم سفارش می‌کنند و می‌فرمایند: حتی اگر برادر دینی‌ات از تو روی گرداند به سویش برو و به او پیبوند، اگر او خودداری می‌کند تو بر او ببخشای، در برابر تندخویی او نرم‌خو باش و عذرش را بپذیر تا جایی که گوئی تو بنده او هستی و او مولا و صاحب تو است. اما در ادامه می‌فرمایند: البته بدان و مراقب باش که این رفتار، سزاوار کسی است که برادر دینی و دوست تو است نه با غیر اهلش.

امام علی (ع)، با در نظر داشتن مخاطبان احتمالی این پیام، سطح دانش و معرفت همه گیرندگان کلام را مد نظر قرار داده‌اند به همین منظور؛ با بیان دامنه توضیحی مانع از دریافت اشتباه مخاطب شده‌اند و به توصیه می‌کنند که موقعیت عمل خود را ارزیابی کنند.

۲-۴-۲-۲. سیاق مبتدای گفتمانی نقطه مقابل بافت کانونی

نقش بیرونی دیگر، مبتدای گفتمانی است. مبتدای نحو کارکردگرا، سازه‌ای است که کل ساختار حمل به آن اسناد داده می‌شود. چنین ساختی در نامه سی و یکم نهج البلاغه ملاحظه نمی‌شود. این گفتمان با وجهیت معرفتی (کانونی)، سیاق مشخصی دارد. پاره‌گفتارهای آن، خبر از یک سازه نمی‌دهد، دیالوگ (گفته‌های) کوتاه بین دو شخص نیست. از یک دیدگاه با توجه به اینکه گفتمان وصیت است گفته‌ساز از تجربیات زیسته خود خبر می‌دهد و در مقابل زندگی آینده گفته‌یاب را می‌سازد. اینجا سخن از جهان هستی و موقعیت انسان فانی است. پاره‌گفتارها در قالب حمل، از سازه مفرد یا اسم خاصی رفع ابهام نمی‌کنند، بلکه هر ساختار حملی خود یک کانون یا وجه معرفتی است که سازنده یک جهان است.

۳. نتیجه

نحو کارکردگرا احمد المتوکل، به تبعیت از سیمون دیک، در میان نظریه‌های نوین دستوری، زیرمجموعه زبانشناسی نقش‌گرا است. این نظریه متصور است که ساختار نحوی پاره‌گفتار، تحت تأثیر مقاصد گفتمانی و اهداف کاربردشناسانه به نمود آوایی می‌رسد. ژرف‌ساخت را سازنده‌روساخت می‌داند و برای سازه‌های کلامی، سه نقش فرض می‌کند: معناشناختی، نحوشناختی و کاربردشناختی. مهم‌ترین بعد نحو کارکردگرا، نقش‌های کاربردشناختی هستند که می‌توان، به‌عنوان ابزار دستوری، از آن‌ها نتیجه‌گفتمانی به دست آورد. در این پژوهش افزون بر تعریف و تبیین مبانی اولیه نحو کارکردگرا که دستاورد آن یک بخش نظری است، برای کاربری در متن، نامه سی و یکم نهج البلاغه به‌عنوان پیکره پژوهش مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. برون‌داد پژوهش نشان داد که کانون پرکاربردترین نقش است و اساسی‌ترین کارکرد را دارد، محور/ سوژه گفتمانی را تعریف می‌کند و هویت آن را می‌شناساند. کانون ابزار سخن گفتن فاعل گفتمانی در مورد جهان است. اطلاعاتی که کانون واسطه انتقال آن است، محدوده گفتمان را ترسیم می‌کند. همچنین کانون گفتمان خودی را برجسته می‌نماید. در نامه سی و یکم نهج البلاغه، گفتمان تقوا به‌عنوان گفتمان خودی در مرکز است که قالب کانون مقابله از این گفتمان حراست می‌کند و گفتمان‌های رقیب آن مانند بی‌تقوایی را به حاشیه می‌راند. تقوا یک گره‌گاه اصلی است که مفاهیم معرفتی و کانونی همچون: بیداری قلب با پند نیکو، میراندن آن با بی‌میلی به دنیا و خوار کردنش با یاد مرگ، حول آن تعریف می‌شوند. کانون ابزار اساسی گرد آمدن ابعاد گفتمان و گفتمان‌سازی است.

نقش‌های معناشناختی، به‌عنوان سنگ بنای نقش‌های نحوشناختی و کاربردشناختی می‌توانند، ترسیم‌کننده ابعاد عاطفی گفتمان باشند. در نامه سی‌ویکم، نقش پذیرنده سوژه گفتمانی؛ یعنی فرزند متناسب با تسلیم او در برابر دنیا است. آرزو می‌کند و به آن نمی‌رسد به این معنا که دچار سکون است، همین حالت ایستایی و رکودی که از نقش‌های معنایی استخراج می‌شود، هم‌جهت گونه عاطفی بی‌کنشی در گفتمان است.

همچنین در این نامه، بالغ بر چهارده ساخت ندایی در کنار کنش طلبی و کنش اخباری وجود دارد. منادی سبب همبستگی گفتمانی می‌شود و درونه‌های عاطفی عشق و محبت را در گفته‌یاب تثبیت می‌کند. افزون بر این، منادی کارکرد روبنایی دارد، آغازگری ابعاد معنایی جدید در گفتمان و انسجام بخشی، از کارکردهای ساختاری آن است. همچنین دامنه خطا و اصلاح که ویرایش خطای گفتاری است، نمونه‌ای در نامه یافت نشد که با توجه به بلاغت اعجاز آفرین امام علی (ع)، توجیه‌پذیر است. درمقابل دامنه توضیحی، با بلاغت امام (ع) منافاتی ندارد و نمونه آن در نامه وجود داشت.

همچنین ساخت ابتدایی، نقطه مقابل ساخت کانونی است، هرچه ساخت کانونی فراوانی بیشتری داشته باشد مبتدای گفتمانی کمتر است. از آنجا که قالب جمله در نامه سی‌ویکم کانونی است، ساخت ابتدایی کاربردی نداشت.

منابع

- آقا گل زاده، فردوس. (۱۳۹۲ه.ش). فرهنگ توصیفی تحلیل گفتمان و کاربردشناسی. ج. ۱. تهران: نشر نی.
- خراسانی، فهیمه، و دیگران. (۱۳۹۳ه.ش). «بررسی نظام گفتمانی شوشی در داستان سیاوش». فصلنامه پژوهش های ادبی. س ۱۲. ش ۴۸. ص ۵۴-۳۵.
- <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17352932.1394.12.48.2.3>
- درنونی، أسماء. (۲۰۲۱م). «البنية والوظيفة من منظور النحو الوظيفي؛ دراسة تطبيقية في سورة مريم». مجلة إشکالات في اللغة والأدب. ج ۱۰، ع ۲. ص ۷۷۳-۷۸۳.
- زیغد، سعیده. (۲۰۱۲م). «البؤرة في نظرية النحو الوظيفي: قراءة جديدة في تمیط أحمد المتوکل». جامعة باجي مختار عنابة: مجلة التواصل في اللغات والثقافة والآداب. ع ۳۱. ص ۱۴۵-۱۳۴.
- زیغد، سعیده. (۲۰۱۵م). تحلیل الخطاب الحواري في نظرية النحو الوظيفي. ط ۱. عمان: مجد لاوي للنشر والتوزيع.
- شعیری، حمید رضا. (۱۳۹۵ه.ش). تجزیه و تحلیل نشانه معناشناختی گفتمان. ج. ۴. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).
- علی بن ابی طالب. (۱۳۸۱ه.ش). نهج البلاغه. ترجمه محمد دشتی. قم: انتشارات حضور.
- قائمی، مرتضی؛ و زهرا علی کرمی. (۱۳۹۴ه.ش). «سبک شناسی نحوی نامه سی و یکم نهج البلاغه». پژوهشنامه نقد ادب عربی. ش ۸. ص ۱۶۷-۱۴۰.
- المتوکل، أحمد. (۱۹۸۵م). الوظائف التداولية في اللغة العربية. المغرب: دارالثقافة منشورات الجمعية المغربية للتأليف والترجمة والنشر.
- المتوکل، أحمد. (۱۹۹۵م). قضايا اللغة العربية في اللسانيات الوظيفية؛ البنية التحتية أو التمثيل الدلالي التداولي. الطبعة الأولى، الرباط: دار الأمان.
- المتوکل، أحمد. (۲۰۰۶). المنحى الوظيفي، في الفكر اللغوي العربي الأصول والإمتداد. ط ۱. الرباط: دارالأمان.
- المتوکل، أحمد. (۱۹۸۶م). دراسات في نحو اللغة العربية الوظيفية. ط ۱. المغرب: دارالبیضاء.
- محمد، بودیه. (۲۰۱۳م). «مفهوم الوظيفة عند أحمد المتوکل وسیمون دیک؛ قراءة في نموذج النحو الوظيفي». جامعة محمد خيضر: مجلة كلية الآداب واللغات. ع. ۱۲. ص ۲۶۶-۲۴۳.
- همایونی، سعدالله. (۱۳۹۹ه.ش). «واکاوی ویژگی های ممیز مقولات کاربردشناختی در زبان عربی، مورد مطالعه، کانون، موضوع، مبتدا، دنباله رو». مجله علمی پژوهشی انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی. ش ۵۵. ص ۱۸۹-۱۶۷.

همایونی، سعدالله. (۱۳۹۹ه.ش). «واکاوی معناشناختی و کاربردشناختی مؤلفه‌های ترکیبی فاعل و مفعول در زبان عربی، رویکرد کاربردی». *فصلنامه لسان مبین*. س ۱۱. ش ۴۰. ص ۹۹-۱۲۰.

<https://doi.org/10.30479/lm.2020.13190.3017>

همایونی، سعدالله؛ و عدنان طهماسبی. (۱۳۹۸ه.ش). «واکاوی نظریه‌نحو کاربردی در زبان عربی از منظر احمد المتوکل، مورد مطالعه سطح کاربردشناختی». *علم زبان*. س ۶. ش ۹. ص ۲۴۸-۲۷۶.

<https://doi.org/10.22054/lj.2019.30467.1111>

یورگنس، ماریان؛ و لئوئیز فیلیپس. (۱۳۹۵ه.ش). *نظریه و روش در تحلیل گفتمان*. ترجمه هادی جلیلی. ج ۶. تهران: نشر نی.

Simon C, Dik (1997). "The Thoery Of Functional Grammar"; Part 1: The Structre of the Clause-second-revised edition" edited by: Kees Hengeveld, Berlin. New York.

References

- Ali-Ibn Abi-Taleb. (۲۰۰۲). " Nahj al-Balaghah" (M. Dashti, Trans.). Qom: Hozour. [In Persian].
- Al-Mutawakkil, Ahmad. (1986). "Studies in Functional Arabic grammar"; First Edition, Morocco: Dar Al-Bayda. [In Arabic].
- Al-Mutawakkil, Ahmed. (1985). "Communicative functions in the Arabic language", Morocco: Dar Al-Thaqafa, Publications of the Moroccan Association for Authorship, Translation and Publishing. [In Arabic].
- Al-Mutawakkil, Ahmed. (1995). "Issues of the Arabic Language in Functional Linguistic; Infrastructure or Pragmatic Semantic Representation", First Edition, Rabat: Dar Al-Aman. [In Arabic].
- Al-Mutawakkil, Ahmed. (2006). "The Functional Approach, in Arabic Linguistic Thought, Origins and Extension", First Edition, Rabat: Dar Al-Aman. [In Arabic].
- Aqa Golzadeh, Ferdous. (2012). "Descriptive culture of discourse analysis and pragmatics", First edition, Tehran: Ney Publishing. [In Persian].
- Asmaa Darnouni. (2021). "Structure and Function from the Perspective of Functional grammar; An Applied Study in Surat Maryam", Journal of Problems in Language and Literature, Volume 10, Issue 2, pp. 773-783. [In Arabic].
- Ghaemi, Morteza, Ali Karmi, Zahra. (2014). "Syntaxology of the thirty-first letter of Nahj-al-Balagha"; Criticism of Arabic Literature, No. 8, pp. 167-140. [In Arabic].

Homayoni, Saadullah, Tahmasabi, Adnan. (2018). "Study of the theory of applied syntax in Arabic from the perspective of Ahmed Al-Mutawakkel, studied at the pragmatic level"; Language science, year 6, number 9, pp. 276-248. [In Persian].

Homayouni, Saadullah. (2019). "Analysis of the distinguishing features of pragmatic categories in the Arabic language, subject of study, focus, subject, beginner, follower"; Scientific Research Journal of Iranian Language and Arabic Literature Association, No. 55, pp. 167-189. [In Persian].

Homayouni, Saadullah. (2019). "Semantic and pragmatic analysis of subject and passive components in Arabic language, applied approach"; Lasan Mobin Quarterly, Year 11, Number 40, pp. 99-120. [In Persian].

Jurgens, Marianne, Phillips, Louise. (2016). "theory and method in discourse analysis"; Translated by Hadi Jalili, 6th edition, Tehran: Ney Publishing. [In Persian].

Khorasani, Fahima, and others. (2013). "Study of Shushi's discourse system in Siavash's story"; Literary Research Quarterly, year 12, number 48, pp.40. [In Persian].

Mohamed, Boudieh. (2013). "The Concept of Function in Ahmed Al-Mutawakkil and Simon Dick; A Reading of the Model of Functional grammar" Mohamed Kheider University: Journal of the Faculty of Arts and Languages, Issue 12, pp. 243-266. [In Arabic].

Shayiri, Hamid Reza. (2016). "analysis of the semantic sign of the discourse"; 4th edition, Tehran: Organization for the study and editing of university humanities books (Samt). [In Persian].

Zighed, Saida. (2012). "The Focus in the Theory of Functional grammar: A New Reading in the Standardization of Ahmed Al-Mutawakkil"; Badji Mokhtar University, Annaba: Journal of Communication in Languages, Culture and Literature, Issue 31, pp. 134-145. [In Arabic].

Zighed, Saida. (2015). "Analysis of Dialogical Discourse in the Theory of Functiona grammar", First Edition, Amman: Majd Lawi Publishing and Distribution. [In Arabic].

النحو الوظيفي وتطبيقه في الرسالة الحادية والثلاثين من نهج البلاغة

فرشته شاهين^١ ID، سيد مهدي مسبق^٢ ID، مرتضى قائمي^٣ ID

^١ طالبة دكتوراه اللغة العربية وآدابها، كلية العلوم الإنسانية، الجامعة بوعلی سینا، همدان، إيران.

^٢ أستاذ اللغة العربية وآدابها، كلية العلوم الإنسانية، الجامعة بوعلی سینا، همدان، إيران.

^٣ أستاذ اللغة العربية وآدابها، كلية العلوم الإنسانية، الجامعة بوعلی سینا، همدان، إيران.

ملخص المقالة

نوع المادة: مقالة محكمة

تاريخ الوصول: ١٤٠٣/٠٥/١٦

تاريخ القبول: ١٤٠٣/١٠/٠٥

تأثرت نظرية النحو الوظيفي لأحمد المتوكل في القرن العشرين، من اللسانيات الوظيفية. وتعتبر هذه النظرية، وحدة التحليل النحوي للنص جزءاً من الكلام الذي يعبر عن مقاصد الخطاب للمتكلمين. يدرس النحو الوظيفي الأبنية الكلامية في ثلاثة المستويات الدلالي، النحوي، والتداولي، ويعد المستوى التداولي هو الجانب الأكثر أهمية في هذه النظرية؛ لأن له وظيفة أساسية في إنتاج المعنى وبناء الخطاب. إن هذا البحث الذي سلك المنهج الوصفي التحليلي، حاول بيان أهم جوانب النحو الوظيفي، ومدى إمكانية تطبيقه على النصوص الدينية، ولتحقيق هذا الهدف، تم اختيار الرسالة الحادية والثلاثين من نهج البلاغة كمدونة البحث. من النتائج التي تم التوصل إليها: أن البؤرة تلعب الدور الأهم، ويعتبر تراكم البؤرة عن الجانب المعرفي للرسالة والجهد الكلامي لبناء هوية دينية. كما أن البؤرة تلعب دوراً أساسياً في تثبيت المعنى وتحديد نطاق الخطاب وإنشاء خاتمة للخطاب. وفي هذه الرسالة يلعب المبشر التداولي، فضلاً عن الدور التداولي، دوراً كبيراً في سبك البنية وحبك الخطاب. وأيضاً لكثرة بؤرة الرسالة فلا يوجد فيها أثر لمبتدأ الخطاب.

الكلمات المفتاحية: النحو الوظيفي، الخطاب، أحمد المتوكل، الرسالة الحادية والثلاثون، نهج البلاغة

الافتتاح: شاهين، فرشته؛ مسبق، سيد مهدي؛ قائمي، مرتضى. (١٤٠٤ ش). النحو الوظيفي وتطبيقه في الرسالة الحادية والثلاثين من نهج البلاغة، فصلية لسان مبین العلمية، مقالة محكمة، السنة السابع عشرة، الدورة الجديدة، العدد اثنان وستون، شتاء؛ ص ٩٣-١١٧.

المعرف الرقمي: 10.30479/lm.2024.18908.3555
الناشر: جامعة الإمام الخميني (ره) الدولية.
حقوق التأليف والنشر © المؤلفون .